

НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ І ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

За результатами наукової доповіді на XVII Всеукраїнській науково-практичній конференції, 26 лютого – 7 березня 2024 р.

<https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6110>

РАДКЕВИЧ

Валентина Олександрівна

доктор педагогічних наук,
професор, дійсний член
(академік) НАПН України,
директор Інституту
професійної освіти
Національної академії
педагогічних наук України,
м. Київ, Україна

Анотація. У статті представлено результати діяльності Інституту професійної освіти НАПН України у 2023 р., які були оприлюднені на XVII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Науково-методичне забезпечення професійної освіти в умовах воєнного стану» (26 лютого – 7 березня 2024 р.). Діяльність наукової установи висвітлено в контексті подолання спричинених війною освітніх втрат і розривів у сфері професійної та фахової передвищої освіти. Акцентовано увагу на проблемах професійної освіти України, детермінованих трансформацією потреб вітчизняного ринку праці. Охарактеризовано розроблені в Інституті педагогічні інновації з розвитку державно-приватного партнерства для підвищення ефективності закладів освіти в умовах війни й повоєнного відновлення. Висвітлено педагогічні технології посилення екологізації змісту професійної освіти для підготовки фахівців, здатних професійно долати наслідки вчиненого проти України екоциду. Обґрунтовано заходи Інституту з розвитку цифровізації професійної освіти для сприяння підготовці конкурентних, гнучких і мобільних фахівців цифрової економіки, відповідальних користувачів цифрових технологій і грамотних громадян цифрового суспільства. Представлено напрацювання Інституту з питань формування самозарядності молоді, підготовки здобувачів професійної освіти як соціально відповідальних, толерантних, стресостійких фахівців і громадян, здатних до саморозвитку в умовах нестабільності й готових до самозайнятості шляхом відкриття власної справи. Окреслено перспективи розвитку наукової установи, анонсовано нові напрями проведення наукових досліджень, зміцнення зв'язків Інституту із вітчизняними та зарубіжними закладами освіти, громадянським суспільством і ринком праці.

Ключові слова: Інститут професійної освіти НАПН України; професійна (професійно-технічна) освіта; фахова передвища освіта; цифровізація; екологізація; самозарядність; ринок праці.

2023 рік став другим роком повномасштабної війни РФ проти України, що спричинила надзвичайні втрати у вітчизняній системі професійної освіти: зруйновано 24 заклади освіти; педагогічна спільнота з різних причин утратила понад 1,2 тис. педагогів і більше 13,3 тис. здобувачів освіти (Інститут освітньої аналітики, 2024). Кризовими є показники і по закладах фахової передвищої освіти, що статистично почали представлятися як окремий освітній компонент, а не в контексті показників вищої освіти, лише з 2023 р. Через воєнні руйнації втрачено системну інформацію щодо розвитку дуальної форми здобуття освіти, яка хоч і не зникла зовсім, але суттєво трансформувалася через зміну архітектури взаємозв'язків релокованих закладів освіти та партнерських підприємств.

Станом на кінець 2023 р. прями інфраструктурні втрати української системи освіти вже становили 9,7 млн доларів (Інститут аналітики та адвокації, 2024). Дуже серйозні зміни освітні аналітики фіксують у психоемоційному стані педагогів і здобувачів освіти: 80 % педагогів засвідчують зростання навантаження, 54 % — потребують психологічної допомоги, 46 % — психолого-методичної підтримки; 75 % здобувачів освіти мають когнітивні прояви стресу, 22 % — відсутність мотивації до навчання, 16 % — розгубленість та неухважність, 13 % — апатію чи байдужість (Освіторія, 2023). Виявлено також, що 53 % випускників закладів професійної (професійно-технічної) освіти (П(П)ТО) мають проблеми з працевлаштуванням, а 15 % працевлаштованих — лише нерегулярний підробіток (Леснікова, & Денисюк, 2023, с. 18, 34). Такі розривні деформації в галузі професійної освіти несуть вкрай негативний вплив на розвиток важливої для відновлення України системи підготовки кадрів.

Освітні втрати за 2023 р., спричинені війною, представлені на рис. 1.

Рис. 1. Освітні втрати 2023 р.

Другий рік війни кардинально змінив і **ринок праці**. Перед українськими роботодавцями поставили серйозні труднощі, пов'язані з необхідністю опанування такими методиками і технологіями: утримання та залучення молодих талантів (44 %), повернення працівників в Україну та в офіси (43 %), підвищення продуктивності працівників в умовах постійного стресу (42 %), керування ризиками, пов'язаними з людьми (41 %), формування інклюзивного робочого середовища (31 %), реінтеграції ветеранів до професійного життя (31 %) (Факти, 2024). Варто звернути увагу, що серед найбільш затребуваних роботодавцями навичок, виділяються: критичне мислення, прагнення до вдосконалення (36 %), здатність до самоменеджменту (35 %), вміння керувати своїми емоціями (32 %), комплексно вирішувати проблеми (32 %), формувати власну думку й ухвалювати рішення (25 %), ефективно управляти часом (21 %) і бути діджиталізованим, дипломатичним членом професійної команди (18 %) (УНІАН, 2023).

Топовими галузями воєнного ринку праці у 2023 р. стали: промисловість, будівництво, торгівля, державне управління та оборонна сфера виробництва. Найбільш дефіцитними визначено: професії будівельників, робітників з видобутку корисних копалин, водіїв, технічних фахівців у галузі прикладних наук і техніки. З наведених даних цілком очевидно, що наша країна взяла курс на оборону і відбудову. За висновками економістів передбачається, що потреба українського ринку праці у фахівцях виробничої сфери і робітничих кадрах у найближчі чотири роки буде постійно зростати. Зміни на ринку праці відповідно спричиняють зміни і в системі професійної освіти України (рис. 2).

Рис. 2. Аналіз потреб ринку праці в умовах воєнного стану

Оперативне задоволення потреб економіки воєнного часу зумовило мобілізацію зусиль і ресурсів в системі професійної освіти для вирішення ряду важливих завдань, серед яких:

- *по-перше*, удосконалення нормативно-правової бази і зокрема, законодавчого врегулювання питань формування індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів професійної освіти, у тому числі тих, які виїхали за кордон; урахування в змісті професійних і освітніх стандартів актуальних для воєнного ринку праці часткових та мікрокваліфікацій; унормування положень підготовки робітників за різними професіями без здобуття середньої освіти, що дасть змогу здійснювати фахову підготовку неповнолітніх; удосконалення правових засад професійної освіти дорослих; розроблення типового положення про професійний коледж тощо;
- *по-друге*, виділення у державному бюджеті України освітніх субвенцій на здобуття професійної освіти;
- *по-третє*, приведення у відповідність до сучасних вимог штатних нормативів закладів освіти; збалансування регіонального і державного замовлення на підготовку кваліфікованих кадрів та збільшення їх контингенту;

- *по-четверте*, розроблення цільової програми відновлення інфраструктури зруйнованих і релокованих закладів освіти; оновлення мережі закладів професійної освіти;

- *по-п'яте*, активізація процесів запровадження реальної автономії закладів професійної освіти в плані прийняття освітніх, організаційних, фінансових, кадрових та інших рішень.

Воєнний 2023 рік став для вітчизняної системи професійної освіти черговим роком нових складних викликів. Водночас, результати державної освітньої політики воєнного часу свідчать про сприяння системі професійної освіти в подоланні важких випробувань. Серед заходів уряду, спрямованих на удосконалення і розвиток професійної освіти, можна виділити: запровадження змін до Закону України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» (від 23.02.2023; від 10.04.2023), що відкривають можливість здобуття професійної освіти без повної загальної середньої освіти й незалежно від місця реєстрації та створюють умови для безоплатного отримання другої робітничої професії; внесення учнів і викладачів закладів професійної освіти до переліку осіб, які не підлягають призову на військову службу під час мобілізації, що дає змогу захистити ринок праці від критичних втрат кваліфікованих робітників; започаткування створення центрів професійної досконалості в закладах професійної освіти і формування освітніх та інклюзивних осередків; затвердження правил внутрішньої академічної мобільності здобувачів закладів професійної освіти під час воєнного стану, що зумовлює продовження навчання в інших закладах і отримувати документи про професійну освіту обох закладів; оновлення типових правил прийому до закладів професійної (професійно-технічної) освіти, що дає змогу подавати документи для вступу через електронний кабінет; спрощення процедури затвердження регіонального замовлення під час воєнного стану тощо.

Нагадаємо, що серед національних проєктів Плану відновлення України (2022) визначено необхідність відбудови та розвитку: ефективної освітньої мережі; єдиної системи професійної освіти; повернення в Україну молоді; цифрової освіти й цифрового управління закладом освіти; нових освітніх програм на модульній основі, підвищення якості підготовки педагогів, навчання їх методам формування «м'яких» навичок; фінансової автономії закладів освіти тощо. Аналіз актуальних освітніх викликів і проблем 2023 р. свідчить про те, що реалізація вкрай важливих проєк-

тів щодо відновлення освітньої інфраструктури, на жаль, пригальмовується через воєнну агресію, проте вони залишаються в «топі» завдань вітчизняної професійної освіти.

З огляду на викладене, виокремлюємо пріоритетні напрями розвитку професійної освіти для прискорення відновлення України (рис. 3).

Рис. 3. Пріоритетні напрями розвитку професійної освіти для відновлення України

Питання відновлення і розвитку професійної освіти, в першу чергу, передбачають забезпечення реального зв'язку освіти з вітчизняним ринком праці задля підготовки конкурентних, мобільних фахівців, спроможних орієнтуватися і приймати правильні рішення у непередбачуваних умовах сьогодення. Вирішення окресленого завдання передбачає концентрацію зусиль учасників освітнього процесу на формуванні та розвитку професійних компетентностей майбутніх фахівців, здатних ефективно працювати в умовах воєнного часу.

У контексті посилення орієнтації професійної освіти на вимоги ринку праці особливої уваги потребує розвиток державно-приватного партнерства, спрямований на формування нової парадигми управління освітою з метою забезпечення її відповідності потребам особистості та держави в умовах війни та повоєнної відбудови. Для розбудови нової системи менеджменту освіти в умовах державно-приватного партнерства необхідно розробити дієві психолого-педагогічні механізми розвитку управлінської та правової компетентностей педагогів і керівників закладів освіти. Нагальною у 2023 р. постала також потреба посилення екологізації професійної освіти, що може бути реалізована через ефективну екологічну підготовку майбутніх фахівців для подолання нищівних наслідків війни та зміцнення екологічної й енергетичної безпеки України. Відтак, до «топу» актуальних завдань має бути включено розроблення і впровадження педагогічних інновацій з розвитку екологічної та енергоефективної компетентностей педагогів і здобувачів освіти.

Воєнні виклики в Україні ще більше загострили увагу суспільства, освіти й науки на важливості питань розвитку цифровізації освіти, результатом чого має стати підготовка здобувачів освіти до здійснення цифрового прориву у стратегічних галузях економіки й суспільному житті. З огляду на зазначене, було зосереджено увагу на методиках розвитку цифрової та інформаційно-комунікаційної компетентностей педагогів і здобувачів професійної освіти.

Буремний 2023 рік впевнено додав до пріоритетних напрямів розвитку професійної освіти «самозарадність» — актуалізований війною та значними втратами української держави стародавній український національний феномен, оснований на здатності людини і суспільства «давати собі раду», та орієнтований на формування покоління самозарадних фахівців для підвищення ефективності українського суспільства, збереження його ментального здоров'я і зміцнення демократії. Цей феномен фокусує увагу науковців на важливості розроблення для системи професійної освіти низки інновацій з розвитку кар'єрної, підприємницької, інклюзивної та громадянської компетентностей.

Для конкретизації окреслених питань, пропонується більш детально зупинитися на розкритті кожного з них та проілюструвати відповідними результатами науково-практичної діяльності колективу науковців Інституту професійної освіти НАПН України (далі — Інститут) з цих важливих і актуальних напрямів розвитку вітчизняної професійної освіти.

Забезпечення конструктивної взаємодії професійної освіти з ринком праці є важливим чинником підготовки і розвитку людського капіталу як основи ефективного функціонування економіки країни та забезпечення національної безпеки держави. Без вирішення питань розвитку професійної освіти у тісному зв'язку з ринком праці неможливе формування конкурентної робочої сили, забезпечення кваліфікованими кадрами різних галузей економіки, зменшення обсягів безробіття (рис. 4).

Під час проведення наукових розвідок у цьому контексті увага фокусувалася на необхідності створення закладами освіти сприятливих умов для підготовки високопрофесійних фахівців, затребуваних в умовах воєнного часу, конкурентних для повоєнного ринку праці, гнучких і мобільних, з розвиненими гібридними навичками для ефективної самореалізації в особистому житті та

Рис. 4. Напрями наукових досліджень: зв'язок із ринком праці

фаховій кар'єрі. Проведення досліджень також було спрямовано на визначення дієвих засобів розвитку професійної компетентності педагогів і майбутніх фахівців, а також самоосвітньої компетентності всіх суб'єктів освітнього процесу.

У рамках виконання завдань дослідження за темою «Теоретичні та методичні основи розвитку професійної компетентності педагогічних працівників фахових коледжів в умовах пандемії, воєнного та повоєнного часу» (2023-2025) було визначено рівні розвитку професійної компетентності педагогів фахових коледжів та експериментально доведено необхідність обґрунтування педагогічних умов для цілеспрямованого розвитку цієї компетентності (рис. 5).

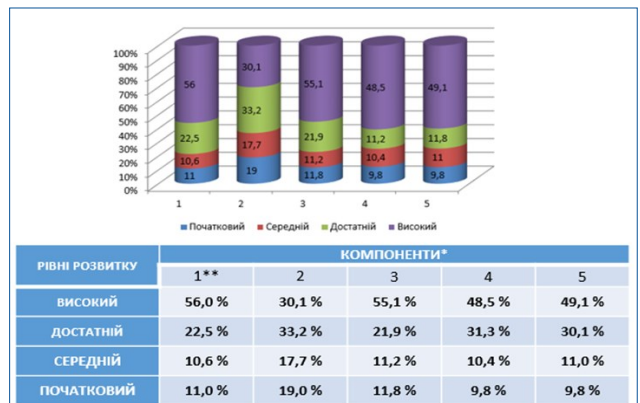

Рис. 5. Рівні розвитку професійної компетентності педагогів фахових коледжів

У процесі виконання означеної роботи було напрацьовано вагомий теоретичний і практичний доробок, зокрема, — підготовлено й оприлюднено «Термінологічний словник викладача фахового коледжу» та монографію «Система розвитку професійної компетентності педагогічних працівників фахових коледжів в умовах пандемії, воєнного та повоєнного часу» (рис. 6).

Обґрунтованість отриманих результатів підтверджується їх обговоренням під час проведення низки масових науково-практичних заходів всеукраїнського та міжнародного рівнів, серед яких: IV Всеукраїнська науково-практична конференція «Фахова передвища і професійна освіта: теорія, методика і практика» (10 жовтня 2023 р.),

Рис. 6. Видання з розвитку професійної компетентності педагогів фахових коледжів (2023)

всукраїнські науково-практичні вебінари «Інноваційні технології розвитку професійної компетентності педагогічних працівників фахових коледжів в умовах пандемії, воєнного та повоєнного стану» (28 квітня 2023 р.), «Технології професійного розвитку педагогічних працівників фахових коледжів» (26 квітня 2023 р.) тощо.

Зміцнення зв'язків професійної освіти з вітчизняним ринком праці є також предметом уваги створеного в Інституті Центру сучасних професій і технологій навчання (керівник — кандидат педагогічних наук, старший дослідник *Світлана Кравець*) (рис. 7).

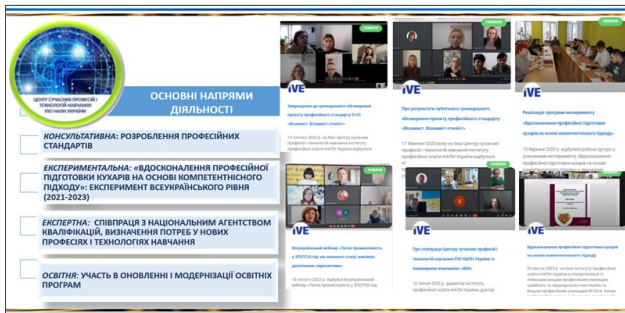

Рис. 7. Центр сучасних професій і технологій навчання: зміцнення зв'язку професійної освіти з ринком праці

Упродовж 2023 р. Центр сучасних професій і технологій навчання проводив різнопланову організаційно-консультативну та науково-дослідну роботу, зокрема:

консультативну діяльність, — розробляючи актуальні для воєнного ринку праці професійні стандарти;

експериментальну діяльність, — досліджуючи механізми вдосконалення професійної підготовки кухарів на основі компетентнісного підходу (в рамках експерименту всеукраїнського рівня (2021-2023 рр.);

експертну діяльність, — у співпраці з Національним агентством кваліфікацій, визначаючи потреби в нових професіях і технологіях навчання;

освітню діяльність, — беручи активну участь в оновленні та модернізації освітніх програм.

Важливим напрямом посилення зв'язків професійної освіти з ринком праці є розвиток *державно-приватного партнерства* (далі — ДПП) у системі професійної підготовки кваліфікованих робітників. Досліджуючи *державно-приватне партнерство* в наукових розвідках (рис. 8), розкривалися вимоги удосконалення підготовки керівників до управління закладом освіти в умовах воєнного стану; розвитку закладу освіти в умовах повоєнної відбудови; підготовки майбутніх фахівців, адаптованих до воєнного й повоєнного ринку праці. Відтак, зусилля науковців були

Рис. 8. Напрями наукових досліджень: державно-приватне партнерство

спрямовані на розроблення технологій розвитку управлінської компетентності керівників і педагогів, правової компетентності керівників, педагогів і здобувачів освіти, професійної компетентності майбутніх фахівців.

У рамках виконання наукового дослідження «Тенденції розвитку державно-приватного партнерства у сфері професійної (професійно-технічної) освіти» (2022-2024 рр.) було експериментально визначено рівні сформованості управлінської компетентності керівників закладів освіти і доведено необхідність упровадження заходів з підвищення її сформованості (рис. 9).

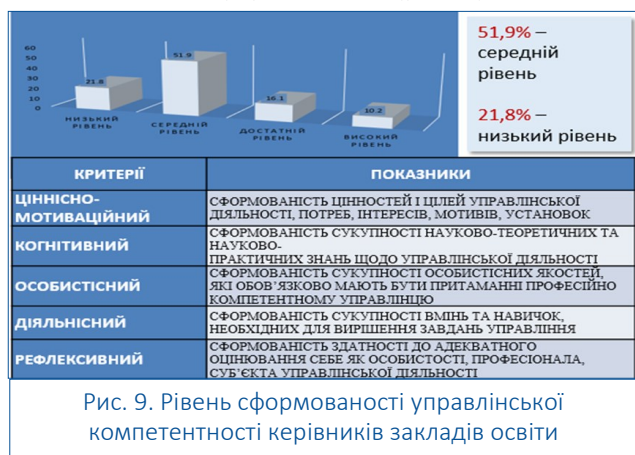

Рис. 9. Рівень сформованості управлінської компетентності керівників закладів освіти

Для досягнення поставлених завдань було розроблено низку технологій щодо консолідації компетентностей керівника в умовах державно-приватного партнерства, цифровізації управління, ідентифікації та класифікації проблем закладу професійної (професійно-технічної) освіти (рис. 10).

Рис. 10. Педагогічні інновації з розвитку управлінської компетентності керівників закладів освіти

Отримані емпіричні дані та експериментальні результати були покладені в основу підготовки трьох посібників з аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду розвитку ДПП і кращих технологій для його запровадження в закладах освіти України (Радкевич та ін., 2023b; Радкевич та ін., 2023c; Радкевич та ін., 2023a) (рис. 11).

Рис. 11. Видання з розвитку управлінської компетентності керівників закладів освіти

Велика увага колективу науковців Інституту приділялася апробації всіх отриманих результатів і підготовлених видань на масових заходах всеукраїнського та міжнародного рівнів. До їх обговорення залучалися педагоги закладів професійної, фахової передвищої і вищої освіти, роботодавці, громадські організації, професійні об'єднання та міжнародні партнери.

Розвиток державно-приватного партнерства в сфері професійної освіти є одним із пріоритетних напрямів досліджень створеного в Інституті **Центру управлінських технологій професійної освіти** (керівник — кандидат історичних наук, *Янна Чепуренко*) (рис. 12).

Основними видами діяльності Центру визначено: *наукову діяльність*, що передбачає проведення наукових досліджень у галузі інноваційних технологій управління системою професійної освіти; *консалтингову діяльність*, що здійснюється шляхом консультування керівників закладів освіти та стейкхолдерів з питань ефективного управління та розвитку партнерства; *аналітичну діяльність*, що реалізується через підготовку інформаційних та аналітичних матеріалів з питань

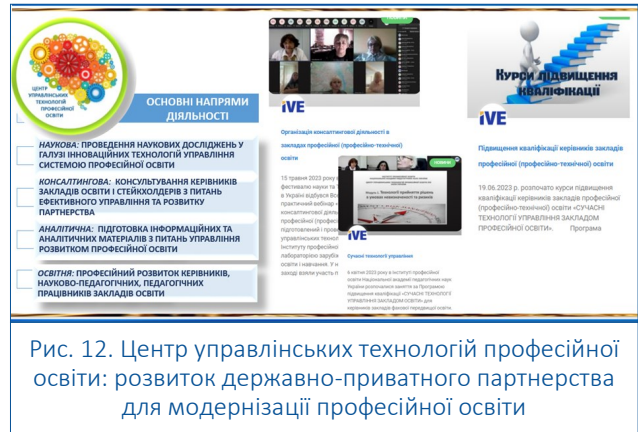

Рис. 12. Центр управлінських технологій професійної освіти: розвиток державно-приватного партнерства для модернізації професійної освіти

управління розвитком професійної освіти; *освітню діяльність*, що забезпечує професійний розвиток керівників, науково-педагогічних, педагогічних працівників закладів освіти на курсах підвищення кваліфікації та під час заходів з розвитку управлінської і правової компетентностей.

Ще один важливий напрям діяльності Інституту — наукова розвідка з питань сприяння *екологізації професійної освіти* (рис. 13), що передбачає підготовку конкурентних фахівців для працевлаштування на екоорієнтованих, «зелених» робочих місцях та відповідальних фахівців з розвиненими екологічною та енергоефективною компетентностями.

Рис. 13. Напрями наукових досліджень: екологізація змісту освіти

У рамках виконання наукового дослідження «Методичні основи розроблення та застосування екоорієнтованих педагогічних технологій у професійній підготовці майбутніх кваліфікованих робітників будівельної, аграрної галузей та сфери ресторанного господарства» (2022-2024 рр.) науковцями Інституту було експериментально визначено рівень сформованості готовності педагогів до розроблення і застосування екоорієнтованих педагогічних технологій і доведено необхідність забезпечення системної роботи з розвитку такої готовності (рис. 14).

Для досягнення мети дослідження проводиться апробація методик розроблення та застосування екоорієнтованих педагогічних технологій у професійній підготовці майбутніх фахівців будівельної та аграрної галузей, а також сфери ресторанного господарства (рис. 15).

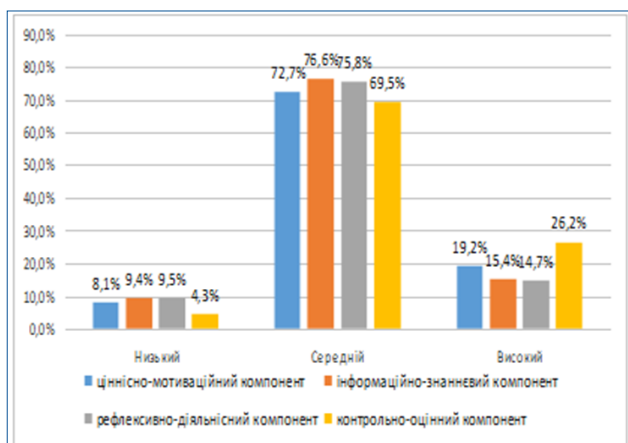

Рис. 14. Рівень сформованості готовності педагогів до розроблення і застосування екоорієнтованих педагогічних технологій

На Всеукраїнському науково-практичному вебінарі лабораторії технологій професійного

Рис. 15. Видання з розвитку готовності педагогів до розроблення і застосування екоорієнтованих педагогічних технологій

навчання Інституту професійної освіти НАПН України була проведена презентація «Збірника освітніх кейсів із фізіології харчування та безпеки правці кухарів» (Гайдук та ін., 2023).

Готується ще два подібних практичних посібника для підготовки майбутніх будівельників та аграріїв. Актуальність та важливість цих педагогічних інновацій та виробничо-практичних видань засвідчена значною увагою до них освітянської спільноти під час цілої низки масових науково-практичних заходів.

Проблеми посилення екологізації професійної освіти є центральними у планах діяльності відкритого в Інституті **Центру енергоефективності** (рис. 16).

Серед пріоритетних напрямів діяльності Центру: *експертна діяльність*, що реалізується через участь співробітників у розробленні нормативно-правових документів для зміцнення екологічної та енергоефективної безпеки України й відповідних професійних стандартів; *наукова діяльність*, що передбачає дослідження проблеми екологізації змісту освіти та підготовки фахівців для сфери відновлювальної енергетики; *консультаційна діяльність*, що здійснюється в рамках співпраці з закладами освіти з метою підготовки

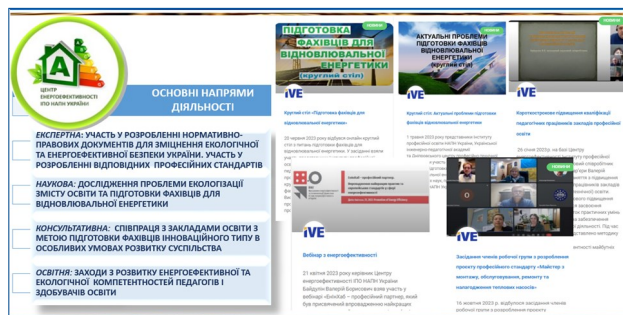

Рис. 16. Центр енергоефективності: екологізація змісту професійної освіти

фахівців інноваційного типу, здатних діяти в особливих умовах розвитку суспільства; *освітня діяльність*, що відбувається завдяки проведенню теоретичних і практичних заходів з розвитку енергоефективної та екологічної компетентностей педагогів і здобувачів освіти.

Упродовж останніх років науковці Інституту особливу увагу приділяють вивченню проблем *цифровізації* вітчизняної системи професійної освіти з метою вдосконалення підготовки: конкурентних, гнучких і мобільних фахівців для цифрової економіки, відповідальних користувачів цифрових технологій, компетентних громадян цифрового суспільства.

З огляду на необхідність удосконалення *цифровізації* професійної освіти увага наукових розвідок фокусується на питаннях сприяння розвитку цифрової компетентності педагогів і здобувачів освіти і, зокрема, — на розвитку компетентностей викладачів із застосування цифрових технологій у підготовці майбутніх фахівців (рис. 17).

У процесі виконання наукового дослідження «Методичні засади застосування цифрових технологій у підготовці майбутніх кваліфікованих робітників» (2021-2023 рр.) розроблено й експериментально перевірено ефективність низки методик (проведення навчальних занять на основі застосування відеоконференцій; створення електронних додатків (портфоліо) навчальних

Рис. 17. Напрями наукових досліджень: цифровізація професійної освіти

досягнень здобувачів П(ПТ)О; створення та використання інфографіки навчального призначення та освітніх відеофрагментів на заняттях теоретичного та виробничого навчання). Експериментально доведено, що впровадження розроблених методик сприяє суттєвому зростанню рівня розвитку компетентності педагогічних працівників із застосування цифрових технологій у підготовці майбутніх кваліфікованих робітників за всіма критеріями (рис. 18).

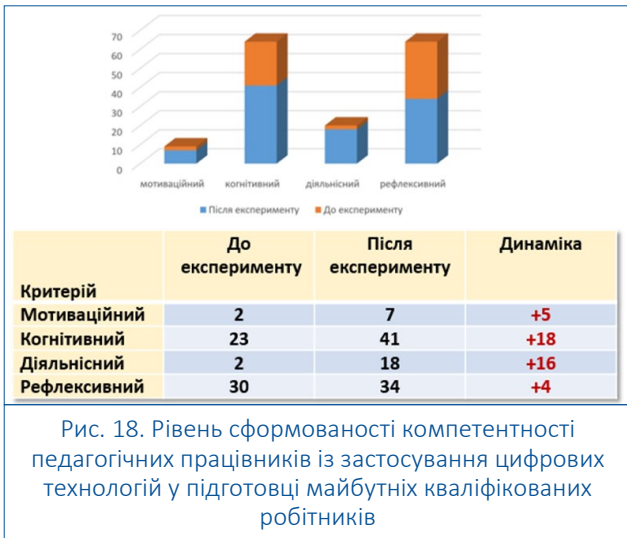

Рис. 18. Рівень сформованості компетентності педагогічних працівників із застосування цифрових технологій у підготовці майбутніх кваліфікованих робітників

У процесі проведення наукових досліджень з теми «Методичні основи професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівної, аграрної галузей та сфери послуг в умовах змішаного навчання» (2022-2024 рр.), науковцями Інституту було розроблено методичну систему розвитку професійної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників в умовах змішаного навчання та експериментально доведено ефективність передбачених нею методик (підготовки педагогічних працівників професійної освіти до змішаного навчання; проектування електронних навчальних курсів для системи професійної освіти у воєнний та повоєнний час; організації самостійної роботи). Зокрема, досягнуто зростання на 12,5 % рівня розвитку професійної компетентності педагогічних працівників експериментальних закладів освіти (рис. 19).

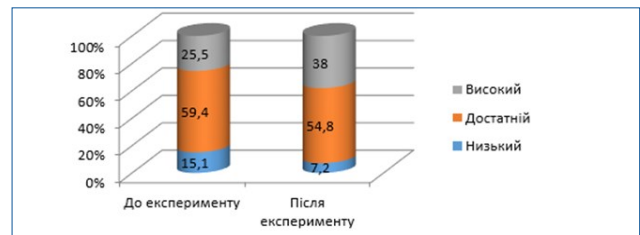

Рис. 19. Рівень розвитку професійної компетентності педагогічних працівників фахових коледжів

Для сприяння впровадженню розроблених педагогічних інновацій в освітній процес закладів професійної освіти у 2023 р. було видано навчально-методичний посібник з грифом МОН України (Пригодій та ін., 2023 б), практичний посібник (Пригодій та ін., 2023 а), методичний посібник (Єршова та ін., 2023) (рис. 20). Всі видання знаходяться у вільному доступі на сайті Інституту і в Електронній бібліотеці НАПН України.

Рис. 20. Видання з розвитку цифрової компетентності педагогів і здобувачів професійної освіти

Інноваційний доробок науковців Інституту, — сучасні педагогічні методи та технології, навчальні та виробничо-практичні видання, — пройшли належну апробацію на масових заходах різних рівнів із залученням педагогів-практиків та інших стейкхолдерів професійної освіти (рис. 21).

Як уже наголошувалося, для збереження вітчизняної економіки в період воєнного стану та

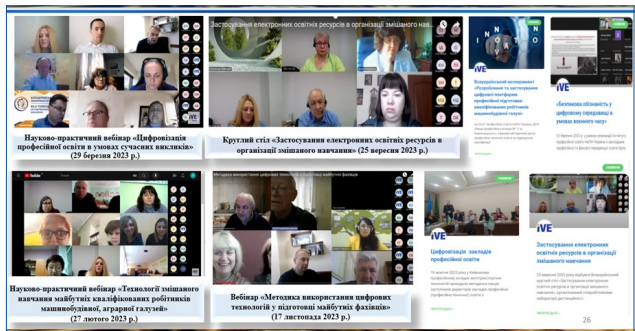

Рис. 21. Апробація наукових педагогічних інновацій з розвитку цифрової компетентності педагогів і здобувачів професійної освіти (2023)

для прискорення повоєнної відбудови України важливим завданням педагогічної науки є розроблення педагогічних інновацій для сприяння підготовці в закладах професійної освіти фахівців, здатних до розвитку власної кар'єри й навчання впродовж життя, готових до самозайнятості шляхом відкриття власної справи, а також соціально відповідальних, толерантних, стресостійких фахівців і громадян (рис. 22).

Рис. 22. Напрями наукових досліджень: самозарадність здобувачів професійної освіти

Вирішення означених питань потребує вдосконалення механізмів розвитку кар'єрної, підприємницької та самоосвітньої компетентностей педагогів і здобувачів професійної освіти, а також зосередження уваги на дослідженні й розвитку питань інклюзивних підходів у системі професійної та фахової передвищої освіти для здобувачів з особливими потребами, спричиненими війною.

У рамках виконання фундаментального наукового дослідження «Теоретичні й методичні основи консультування з молодіжного підприємництва у закладах професійної (професійно-технічної) освіти» (2022-2024 рр.) вперше було розроблено нову парадигму, концепцію і модель консультування з молодіжного підприємництва, а також — низку відповідних методик психологічного, юридичного і бізнес-консультування майбутніх кваліфікованих робітників щодо відкриття і ведення власної справи (рис. 23).

Рис. 23. Педагогічні інновації для забезпечення самозарадності здобувачів професійної освіти

Напрацьовані педагогічні інновації були опубліковані в методичному посібнику «Консультування здобувачів професійної освіти з молодіжного підприємництва для відновлення економіки України» (Байдулін та ін., 2023). Крім того, в руб-

риці «Підготовка до підприємництва» електронного продовжуваного видання «Інноваційна професійна освіта» опубліковано монографію, в якій узагальнено наукові підходи до впровадження результатів наукового дослідження з підготовки здобувачів професійної освіти, відкриття і ведення власної справи в умовах розвитку малого бізнесу (Алексеева та ін., 2023) (рис. 24).

Рис. 24. Видання з підготовки молоді до підприємницької діяльності (2023)

Питання щодо розвитку різних аспектів самозарадності майбутніх фахівців розглядалися на численних науково-практичних заходах лабораторії професійної кар'єри Інституту (рис. 25).

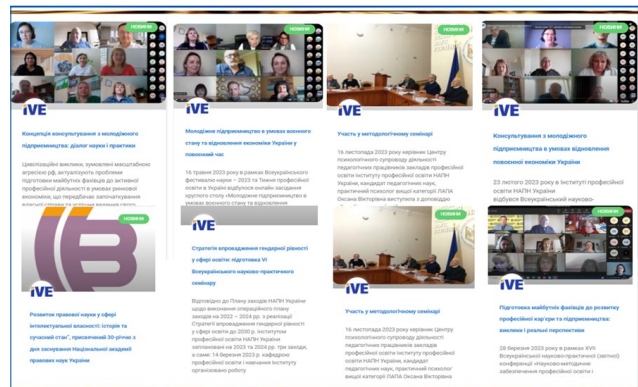
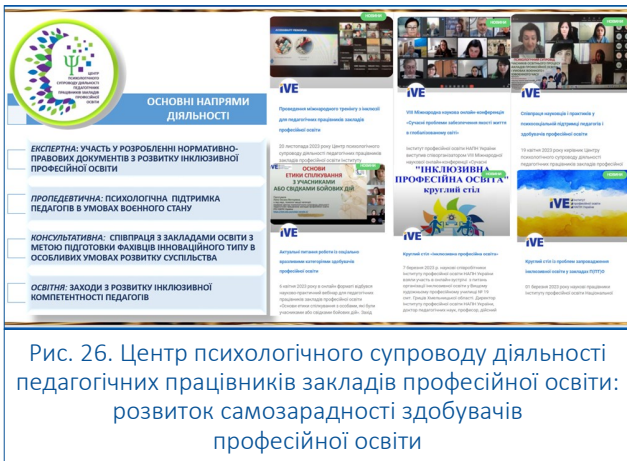

Рис. 25. Апробація педагогічних інновацій з підготовки молоді до підприємництва (2023)

Проблема підготовки самозарадних фахівців була також важливим аспектом діяльності Центру психологічного супроводу діяльності педагогічних працівників закладів професійної освіти (керівник — кандидат педагогічних наук, доцент, практикуючий психолог *Оксана Лана*) (рис. 26).

Серед основних видів роботи Центру варто виокремити *експертну діяльність*, що передбачає участь у розробленні нормативно-правових документів з розвитку інклюзивної професійної освіти; *пропедевтичну діяльність*, що забезпечує психологічну підтримку педагогів в умовах воєнного стану та сприяє збереженню їх ментального здоров'я; *консультативну діяльність*, що реалізується шляхом співпраці з закладами освіти з метою підготовки фахівців інноваційного

типу в особливих умовах розвитку суспільства; *освітню діяльність*, що включає заходи з формування та розвитку інклюзивної компетентності педагогів, проведення тренінгів і курсів підвищення кваліфікації.

Завдання Плану відновлення України є визначальними при формуванні нових напрямів наукових розвідок Інституту професійної освіти НАПН України. Колектив Інституту зосереджує свій науковий потенціал на дослідженні проблематики: розроблення інноваційних методик професійно-практичної підготовки майбутніх фахівців перспективної для повоєнної відбудови будівельної галузі; професійної орієнтації та консультування з кар'єрного розвитку здобувачів освіти для посилення самозарадності української молоді й українського суспільства; підготовки майбутніх кваліфікованих робітників будівельної галузі до використання енергоефективних технологій у професійній діяльності; забезпечення якості професійної освіти та підготовки фахівців у країнах Західної і Північної Європи для впровадження кращого досвіду в українську систему освіти (рис. 27).

Працюючи над подоланням глобальних і національних викликів, з якими донині не стикалися вітчизняна освіта й наука, долаючи спричи-

нені війною освітні втрати і розриви, ми, разом з нашими партнерами, усвідомлюємо також і ті перспективи, що відкриваються у нових очікуваннях і проектах.

Серед перспективних напрямів діяльності особливо варто виділити:

- розвиток співпраці з навчально-методичними центрами професійно-технічної, фахової передвищої, вищої освіти з актуальних напрямів підготовки фахівців для повоєнного ринку праці;
- організацію допомоги закладам освіти з упровадження в освітній процес педагогічних інновацій;
- забезпечення науково-методичного супроводу експериментальної роботи регіонального рівня в закладах освіти;
- створення бази статистичних даних щодо стану та розвитку професійної і фахової передвищої освіти України;
- здійснення інформаційно-аналітичної та експертної діяльності;
- зміцнення співпраці з закладами вищої освіти, які готують педагогічні кадри для системи професійної освіти;
- проведення заходів з удосконалення соціогуманітарної освіти майбутніх фахівців і збереження їх ментального здоров'я;
- сприяння організації психологічного супроводу здобувачів освіти з інвалідністю, спричиною війною;
- організацію випереджувального розроблення професійних стандартів для професій, пов'язаних із відновленням України;
- сприяння прискоренню цифровізації освіти, розвитку цифрової компетентності педагогів і майбутніх фахівців;
- сприяння розвитку державно-приватного партнерства у сфері професійної освіти;
- забезпечення професійного розвитку педагогів з актуальних напрямів підвищення якості професійної освіти в умовах воєнного стану і повоєнного відновлення.

Безперечно 2023 р. був складним і тривожним. Водночас Інститут продовжував розвивати і зміцнювати зв'язки з вітчизняними і міжнародними партнерами (рис. 28), уклавши 171 договір про співробітництво.

В рамках розбудови партнерської співпраці було проведено 27 масових науково-практичних заходів, що включені до Плану роботи НАПН України на 2023 р., зокрема: чотири конференції (з яких дві міжнародні), 16 науково-практичних вебінарів, чотири засідання круглого столу, три

Рис. 28. Напрями партнерської взаємодії (2023)

міжнародні виставки. Відповідно до Плану роботи Інституту професійної освіти НАПН України у 2023 р. було організовано і проведено 14 заходів: чотири конференції (із яких дві міжнародні), сім вебінарів, а також ще три заходи (тренінг, конкурс, цикл лекцій). Крім зазначеного, співробітники Інституту взяли участь у 70 міжнародних масових заходах, проведених партнерськими установами та організаціями, з них: у чотирьох форумах, 23 конференціях, чотирьох вебінарах, трьох наукових семінарах, трьох виставках, восьми засіданнях круглого столу, дев'яти ділових зустрічах, одного тренінгу, двох воркшопів, 13 інших заходах.

У 2023 р. науковцями Інституту було здійснено аналіз 29 документів загальнодержавного значення: 16 проектів Законів України, чотирьох розпоряджень Кабінету Міністрів України, трьох постанов Кабінету Міністрів України, трьох доручень Прем'єр-міністра України, двох рішень Комітету Верховної Ради з питань освіти, науки та інновацій, трьох наказів МОН України, шести листів МОН України та інших органів влади. До багатьох із зазначених документів надано пропозиції, спрямовані на розвиток системи професійної освіти України.

Колектив Інституту активно долучався до програм спільної діяльності Національної академії педагогічних наук України та Міністерства освіти і науки України, Національної академії наук України, інших галузевих академій. Значна увага у 2023 р. приділялася виконанню **Програми спільної діяльності Міністерства освіти і науки України та Національної академії педагогічних наук України** на 2021-2023 рр. Відповідно до завдань розділу «Сучасна професійна (професійно-технічна) і фахова передвища освіта» було проведено низку заходів за трьома напрямками співпраці: «Розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності викладачів професійно-технічної освіти (п. 41), «Науково-методичний супровід професій-

ної підготовки фахівців у закладах фахової передвищої освіти» (п. 48), участь у Міжнародному проєкті Erasmus+ «Нові механізми управління на основі партнерства та стандартизації підготовки викладачів професійної освіти в Україні (PAGOSTE)» (п. 49). У рамках реалізації завдань розділу «Якісна вища освіта та розвиток освіти дорослих» здійснювалася підготовка здобувачів на третьому (освітньо-науковому) та науковому рівнях вищої освіти (п. 64). Згідно із завданнями розділу «Розвиток науки та інновацій» велася робота за сімома напрямками спільної діяльності, зокрема: «Оновлення пріоритетних напрямів (тематики) розвитку науки та інноваційної діяльності, орієнтованих на досягнення цілей сталого розвитку» (п. 66), «Реалізація плану діяльності Ради молодих учених при МОН України» (п. 68), «Науково-методичний супровід інноваційних проєктів, пілотних досліджень, педагогічних експериментів» (п. 70), «Робота спеціалізованих вчених рад» (п. 71), «Підготовка наукових періодичних видань, співзасновниками яких є заклади вищої освіти МОН України та наукові установи, заклад вищої освіти НАПН України» (п. 73), «Проведення спільних науково-методичних конференцій, науково-практичних семінарів, круглих столів, вебінарів тощо, зокрема з проблем подолання наслідків пандемії COVID-19» (п. 74), «Організація і проведення щорічних освітянських виставок» (п. 75). Відповідно до розділу «Цифровізація освіти» проводився Всеукраїнський конкурс «Планета-ІТ» на кращий електронний освітній ресурс (п. 87). Відповідно до завдань розділу «Психологічний супровід освіти» здійснювалася реалізація напрямку «Психологічне забезпечення професійної діяльності педагогічних працівників (п. 92). За завданнями розділу «Загальні проблеми розвитку освітнього простору» вчені Інституту професійної освіти НАПН України брали участь у розробленні законодавчих і нормативно-правових документів у галузі освіти, стандартів освіти, програм тощо (п. 111), а також брали участь у роботі колегій, Наукової ради, Науково-методичної ради (науково-методичних комісій/підкомісій), робочих груп, конкурсних комісій МОН України (п. 112). Питання про виконання Програми слухалося на засіданнях Вченої ради ІПО НАПН України (протокол № 10 від 28 вересня 2023 р.), Відділення професійної освіти і освіти дорослих НАПН України (10 жовтня 2023 р.).

У 2023 р. було активізовано участь співробітників Інституту в реалізації завдань [Програми спільної діяльності Національної академії наук України та Національної академії педагогічних наук України на 2023-2025 рр.](#) за кількома напрямками, зокрема: згідно з напрямом «Взаємодія дослідницької інфраструктури НАН України та НАПН України» (п. 2); участь у роботі XXIV Міжнародної науково-практичної конференції «Відновлена енергетика та енергоефективність у XXI столітті» (п. 40), участь у роботі Всеукраїнського науково-практичного вебінару: «Сучасні практики використання екоорієнтованих педагогічних технологій у професійній підготовці кваліфікованих робітників за умов воєнного стану» (п. 41), участь у роботі круглого столу «Застосування електронних освітніх ресурсів в організації змішаного навчання» (п. 42), участь у Міжнародній науковій конференції «Інформація. Мова. Інтелект» (п. 45). Питання про виконання Програми слухалося на засіданні Вченої ради ІПО НАПН України (протокол № 12 від 20 листопада 2023 р.).

У рамках виконання у 2023 р. [Програми спільної діяльності Національної академії медичних наук України та Національної академії педагогічних наук України на 2023-2025 рр.](#) було налагоджено системну роботу Центру психологічного супроводу педагогічних працівників закладів професійної освіти Інституту професійної освіти НАПН України з питань розвитку інклюзивної професійної освіти, психологічної і соціальної адаптації здобувачів освіти до навчання в умовах воєнного стану; підвищення кваліфікації педагогів закладів професійної освіти для реалізації завдань охорони ментального здоров'я і психосоціальної підтримки здобувачів освіти в умовах невизначеності. Активно виконувалися два пункти Програми через: організацію та проведення Всеукраїнського онлайн курсу «Психологічні основи супроводу навчання осіб з інвалідністю внаслідок війни» для педагогічних працівників закладів професійної освіти (п. 35); участь наукових співробітників Інституту в науково-практичних заходах наукових установ НАМН України і НАПН України, з якими укладено угоди про співпрацю (п. 36). Звіт про виконання Програми слухався на засіданні Вченої ради ІПО НАПН України (протокол №12 від 14 листопада 2023 р.).

У 2023 р. підготовлено пропозиції до [Програми спільної діяльності Національної академії педагогічних наук України і Національної академії правових наук України на 2024-2026 рр.](#) та укла-

дено договір про співробітництво з Науково-дослідним інститутом інтелектуальної власності Національної академії правових наук України (від 11 липня 2023 р.).

Колектив Інституту активно популяризує результати співпраці на міжнародному рівні; шукає нових партнерів, готових сприяти розвитку української системи професійної освіти задля зміцнення національного ринку праці та його зв'язків з ринками праці країн ЄС. В плані розвитку міжнародної діяльності Інституту впродовж 2023 р. досягнуто вагомих результатів: продовжено співпрацю з 11 міжнародними організаціями; укладено договори з NeuroAcademy Israel та ГО «Міжнародна фундація розвитку»; налагоджено співпрацю з міжнародною асоціацією «International Association for Technological Development and Innovations (IATDI)»; забезпечено представництво Інституту в Раді проректорів з міжнародної співпраці закладів вищої освіти України; продовжено роботу в Міжнародному проєкті Еразмус+ «Нові механізми управління на основі партнерства та стандартизації підготовки викладачів професійної освіти в Україні» (PAGOSTE); взято участь у 70 міжнародних масових заходах; відвідано п'ять міжнародних конференцій за межами України; здійснено чотири зарубіжних візити (Німеччина, Італія, Австрія, Польща). За результатами дослідження світових тенденцій розвитку професійної освіти та оцінювання рівня її розвитку в зарубіжних країнах опубліковано 25 статей і матеріалів конференцій; підготовлено чотири розділи до зарубіжної монографії; видано 15 статей у зарубіжних виданнях, що індексуються у Scopus і Web of Science Core Collection та 5 статей в інших зарубіжних періодичних виданнях.

Завдяки тісній партнерській взаємодії науковці Інституту професійної освіти НАПН України творчо виконують свої завдання і визначають нові обрії наукового пошуку. У всіх нас спільна мета — Перемога України, відновлення економіки держави, захист суверенітету і довгоочікуваний сталий розвиток в єдиній європейській родині.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Алексеева, С.В., Базиль, Л.О., Байдулін, В.Б., Гриценко, І.А., Єршова, Л.М., & Закатнов, Д.О. (2023). *Теоретичні і методичні основи підготовки майбутніх кваліфікованих кадрів до підприємницької діяльності в умовах розвитку малого бізнесу*: монографія. <https://doi.org/10.32835/978-617-95325-0-4/2023>
- Байдулін, В.Б., Ваніна, Н.М., Гриценко, І.А., Закатнов, Д.О., Єршова, Л.М. & Савченко, М.О. (2023).

- Консультування здобувачів професійної освіти з молодіжного підприємництва для повоєнного відновлення економіки України : методичний посібник. Київ: ІПО НАПН України. <https://doi.org/10.32835/978-617-8167-00-4/2023>
- Гайдук, О.В., Герлянд, Т.М., Гоменюк, Д.В., Кулалаєва, Н.В., Пятничук, Т.В., & Шимановський, М.М. (2023). *Методичні засади впровадження елементів дуальної форми навчання в професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників будівельної, машинобудівної галузей, сфери обслуговування та громадського харчування* : монографія. <https://doi.org/10.32835/2786-619-X/2023/3.10>
- Гайдук, О.В., Дрозіч, І.А., Каленський, А.А., & Лапа, О.В. (2023). *Збірник освітніх кейсів із фізіології харчування та безпеки праці кухарів* : практичний посібник. Київ: ІПО НАПН України. <https://doi.org/10.32835/978-617-8167-04-2/2023>
- Єршова, О.Л., Зуєва, А.Б., Кручек, В.А., Майборода, Л.А., Радкевич, О.П., & Субіна, О.О. (2023). *Змішане навчання майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної (професійно-технічної) освіти у воєнний та повоєнний час* : методичний посібник. Київ: Інститут професійної освіти НАПН України. <https://doi.org/10.32835/978-617-95325-8-0/2023>
- Закон України «Про професійну (професійно-технічну освіту)» (1998, 10 лютого). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-вр>
- Інститут аналітики та адвокації. (2024). *Освіта в умовах війни: виклики та перспективи для України*. <https://iaa.org.ua/articles/education-in-times-of-war-challenges-and-prospects-for-ukraine/>
- Інститут освітньої аналітики. (2024). *Науково-аналітична діяльність*. <https://iea.gov.ua/naukovo-analitichna-diyalnist/analitika/osnovni-cyfruy-osvity/>
- Кручек, В.А., Кравець, С.Г., Майборода, Л.А., & Пятничук, Т.В. (2023). *Методичні основи розвитку професійної компетентності майстрів виробничого навчання закладів професійної (професійно-технічної) освіти* : монографія. <https://doi.org/10.32835/2786-619-X/2023/4.11>
- Леснікова, М.В., & Денисюк, О.Я. (2023). *Інформаційно-аналітичні матеріали за результатами моніторингового дослідження кар'єрних траєкторій випускників закладів професійної (професійно-технічної) освіти*. Київ: МОН України, ДНУ «Інститут освітньої аналітики». <https://bitly.ws/3hCLF>
- Освіторія. (2023). *Освіта в умовах війни: як змінилися вчителі та учні за минулий рік?* <https://osvitoria.media/experience/osvita-v-umovah-vijny-yak-zminylysyu-vchyteli-ta-uchni-za-mynulyj-rik/>
- План відновлення України. (2022). *Розвиток системи освіти*. <https://recovery.gov.ua/project/program/improve-education-system>
- Пригодій, М.А., Гуржій, А.М., Гуменний, О.Д., Голуб, І.І., Пригалінська, Т.Г., & Волошин, А.М. (2023). *Тренінги для підготовки педагогічних працівників до застосування цифрових технологій у воєнний та повоєнний час* : практичний посібник. Київ: ІПО НАПН України. <https://doi.org/10.32835/978-617-8167-03-5/2023>
- Пригодій, М.А., Гуржій, А.М., Гуменний, О.Д., Голуб, І.І., Пригалінська, Т.Г., & Волошин, А.М. (2023). *Цифрові технології професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у воєнний та повоєнний час* : навчально-методичний посібник. Київ: ІПО НАПН України. <https://doi.org/10.32835/978-617-95325-9-7/2023>
- Радкевич, В.О., Вороніна-Пригодій, Д.А., Кравець, С.Г., & Джурило, А.П. (2023а). *Зарубіжний досвід розвитку публічно-приватного партнерства у сфері професійної освіти і навчання* : практичний посібник. Київ: ІПО НАПН України. <https://doi.org/10.32835/978-617-8167-02-8/2023>
- Радкевич, В.О., Вороніна-Пригодій, Д.А., Кравець, С.Г., Попова, В.В., Радкевич, О.П., Рябова, З.В., Слободяник, О.В., & Чепуренко, Я.О. (2023б). *Державно-приватне партнерство у сфері професійної освіти для відновлення економіки України* : методичний посібник. Київ: ІПО НАПН України. <https://doi.org/10.32835/978-617-8167-01-1/2023>
- Радкевич, В.О., Попова, В.В., Рябова, З.В., Царьова, Є.С., Кравець, С.Г., Мордоус, І.О., & Чепуренко, Я.О. (2023с). *Технології розвитку державно-приватного партнерства у сфері професійної (професійно-технічної) освіти у повоєнний час* : практичний посібник. Київ: ІПО НАПН України. <https://bitly.ws/3hCMe>
- Радкевич, В., & Єршова, Л. (ред.). (2023). *Інститут професійної освіти НАПН України (2018-2022 рр.)* : довідник. Київ: Видавництво «Людмила». <https://doi.org/10.32835/978-617-555-109-7/2023>
- УНІАН (2023, 18 жовтня). *Кого братимуть на роботу в Україні у наступні 4 роки: названо найбільш затребувані професії*. <https://www.unian.ua/economics/other/rinok-praci-v-ukrajini-kogo-bratimut-na-robotu-u-2024-2027-rokah-12429063.html>
- Факти (2024, 6 лютого). *Що відбувається на ринку праці в Україні: основні тенденції та прогнози на 2024 рік*. <https://bitly.ws/3hCMA>
- Radkevych, V. (2023а) Modern models of public-private partnership in the field of vocational education and training in the European Union. *Professional Pedagogics*, 1(26), 4-14. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2023.26.4-14>
- Radkevych, V. (2023б). Public-private partnership in vocational education of european countries: leading development trends. *Professional Pedagogics*, 2(27), 14-28. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2023.27.14-28>
- Radkevych, V., Pryhodii, M., Kruchek, V., Voronina-Pryhodii, D., & Kravets, S. (2023). Standardisation of vocational teacher training in Ukraine. *Professional Pedagogics*, 1(25), 94-102. <https://jrnls.ivet.edu.ua/index.php/1/article/view/834/1103>
- Titova, O., Luzan, P., & Syvolap, D. (2023). Development of professional communication competence in employees of service companies. *Professional Pedagogics*, 1(26), 122-132. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2023.26.122-132>

SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL SUPPORT OF VOCATIONAL AND PROFESSIONAL PRE-HIGHER EDUCATION UNDER MARTIAL LAW

Based on the results of the scientific report at the XVII All-Ukrainian Scientific and Practical (Reporting) Conference (26 February - 7 March 2024)

Valentyna Radkevych

*DSc in Pedagogy, Professor, Full Member (Academician) of NAES of Ukraine, Director,
Institute of Vocational Education of the National Academy of Educational Sciences of
Ukraine, Kyiv, Ukraine*

Abstract. *The article describes the performance of the Institute of Vocational Education NAES of Ukraine in 2023, presented at the XVII All-Ukrainian Scientific and Practical (Reporting) Conference "Scientific and Methodological Support of Vocational Education under Martial Law" (26 February – 7 March 2024). The activities of the scientific institution are highlighted in the context of overcoming the educational losses and gaps in vocational and professional pre-higher education caused by the war. Attention is focused on the problems of vocational education in Ukraine, determined by the transformation of the domestic labour market needs. The pedagogical innovations developed at the Institute for the promotion of public-private partnerships to improve the efficiency of educational institutions in the context of war and post-war recovery are described. The pedagogical technologies for enhancing the environmentalisation of the vocational education content to train specialists who are ready to professionally overcome the consequences of the ecocide committed against Ukraine are highlighted. The measures taken by the Institute to develop the digitalisation of vocational education to promote the training of competitive, flexible and mobile specialists in the digital economy, responsible users of digital technologies and literate citizens of the digital society are substantiated. The article presents the Institute's achievements in the field of youth self-sufficiency, training of vocational education students as socially responsible, tolerant, stress-resistant professionals and citizens capable of self-development in conditions of instability and ready for self-employment by starting their own business. The article outlines the prospects for the development of the scientific institution, announces new areas of research, and strengthens the Institute's ties with domestic and foreign educational institutions, civil society and the labour market.*

Keywords: *Institute of Vocational Education of NAES of Ukraine; vocational (vocational and technical) education; professional pre-higher education; digitalisation; environmentalisation; self-sufficiency; labour market.*

Дата публікації: 17 квітня 2024 р.